

La música al gueto de Varsòvia: el cas de Wiera Gran i Wladyslaw Szpilman. Tercera conferència del cicle *Música i Judaisme*

Mercedes Monmany tractarà el tema de la culpa del supervivent amb aquesta interessantíssima i desconeguda història sobre la cantant calumniada i el pianista heroi.

El gueto de Varsòvia va ser el més gran d'Europa creat per l'Alemanya Nazi durant la Segona Guerra Mundial. Establert el 15 de novembre de 1940 com a part de la "Solució final" de Hitler, va ser ràpidament tancat: primer amb filat espinós i més tard, per un mur de tres metres d'alçada i 18 kilòmetres de llarg. Durant els tres anys de la seva existència, la fam, les malalties i les contínues deportacions a camps de concentració i extermini van reduir la seva població, d'un total proper als 400.000, a 50.000. Passat aquest temps, el gueto s'aixecaria contra els alemanys el 19 d'abril de 1943, suportant heroicament el setge de l'exèrcit nazi durant quasi quatre setmanes i es va convertir així en la que fou la primera revolta massiva contra la ocupació nazi a Europa.

Per estrany que pugui semblar avui, l'existència quotidiana va continuar, al menys durant un temps, el seu curs al gueto de Varsòvia, de terrible memòria. Perquè la vida, la vida de cada dia, en cadascuna de les seves activitats i tasques, racionalment i impertorbablement defensades fins el final per molts dels habitants del gueto que, lluny de donar-se per vençuts, no va cessar en cap moment. Tan bon punt va quedar tancat, el gueto va treure de si mateix les forces per sobreviure. Es volia viure, per sobre de tot, lluny de la renúncia i l'abatiment. Era una ciutat enclaustrada, però una ciutat malgrat tot, un organisme viu que respirava, comprava, menjava, es vestia i intentava formar-se i entretenir-se en la mesura del possible, allunyant els més negres pensaments que ningú volia verbalitzar en veu alta.

En el cafè més famós i concorregut del gueto, el "Cafè Sztuka", hi cantava cada nit una jove estrella d'aquells dies, Wiera Gran, aclamada a la Varsòvia d'abans de la guerra i de veu semblant a la de Marlene Dietrich. L'acompanyava al piano un músic i compositor, aleshores no tan conegut, anomenat Wladyslaw Szpilman, avui cèlebre a tot el món per ser l'autor d'unes famoses memòries que el director de cinema, d'origen polonès i igualment jueu, Roman Polanski, portaria a la pantalla el 2002 amb el títol de *El Pianista*. Ambdós sobreviurien i un cop arribada l'alliberació, seguirien camins molt diferents. Nomenat director de la Radio Polonesa, Szpilman es negaria a donar-li feina a Wiera Gran quan aquesta el va anar a veure, al·legant al que ja era una rumor amb veu alta, tot i que mai arribaria a poder-se provar en un judici iniciat contra ella: que la cantant havia estat agent de la Gestapo i que hauria atorgat diferents favors als nazis durant la seva estada al gueto. Per part seva, Wiera Gran esperaria molts anys més, però en certa manera es venjaria, al relatar o dictar les seves memòries, poc abans de morir l'any 2007, a una famosa periodista polonesa, quan Szpilman ja no podia defensar-se. En elles va mantenir insistentment que el famós pianista, que s'havia convertit en un heroi sagrat i intocable per tothom, havia estat en realitat un agent de la Gestapo que col·laborava amb els nazis per deportar sense pietat famílies jueves als camps d'extermini. Qui tenia raó en aquesta fosca història d'acusacions mútues, en la que és una de les zones més fosques i aterridores de la guerra, la col·laboració de jueus, és a dir, de víctimes amb botxins? La supervivència, com es demostraria en molts casos un cop passada la guerra, en ocasions va ser un preu molt alt que s'havia de pagar i que perseguiria a les víctimes durant tota la seva vida.

Mercedes Monmany (Barcelona, 1957) és crítica literària i assagista especialitzada en literatura contemporània, i europea en particular. És directora de les col·leccions de poesia i d'assaig literari La Rama Dorada, de l'editorial Huerga y Fierro; de la col·lecció Territorios escritos de la Fundación Ortega Muñoz, i de la col·lecció Los Papeles de Sefarad, dedicada a autors jueus, on han aparegut llibres de l'autora alemanya morta a Auschwitz, Gertrud Kolmar, de l'escriptor rus-israelià Boris Zaidman o de la polonesa Ida Fink. Escriu setmanalment sobre literatures estrangeres en el suplement ABC Cultural i col·labora habitualment amb les revistes Letras Libres, Mercurio, Turia, Revista de Libros y Vanguardia Dossier.